

İBTİDAİ SİNİFLƏRDƏ TƏRBIYƏVİ İŞİN MAHIYYƏTİ VƏ PEDAQOJİ-PSIXOLOJİ ƏSƏRLƏRDƏ BU BARƏDƏ FİKİRLƏRİN TƏHLİLİ

Fəridə Məmmədzadə,
Bakı Mühəndislik Universiteti,
E- mail: feridememmedzade08@gmail.com

Tərbiyə hələ qədim zamanlardan cəmiyyətin vacib funksiyalarından biri olmuşdur. Hər bir cəmiyyətin inkişafı üçün onun tarixi təcrübələrinin bir nəsilə digərinə ötürülməsi əsasdır. Cəmiyyət inkişaf etdikcə tərbiyənin məzmunu, məqsədi, formaları da dəyişir. Nə qədər ki, cəmiyyət mövcuddur, tərbiyə davamlı bir proses olaraq qalmaqdadır. Tərbiyənin məqsədi şagirdin mədəni, hərtərəfli inkişafı, onda özünürealizə imkanlarının yaradılmasıdır. Tərbiyənin həyata keçirilməsi üçün əmək, oyun, idman, yaradıcılıq, ünsiyyət bacarıqlarını əsas vasitələr kimi göstərmək olar. K.D.Uşinski yazmışdır: “Xalqın öz ənənələri əsasında yaradılmış tərbiyənin gücü digər xalqlardan götürülmüş müxtəlif ideyalardan, sistemləşdirilmiş tərbiyəvi ideyalardan daha güclüdür.”

İnsanın hərtərəfli inkişafı, əqli kamilliyi və əxlaqi saflığı üçün tələb olunan ən yüksək elmi-mənəvi dəyərlər tərbiyənin məzmununu təşkil edir. Tərbiyə sistemi ibtidaidən aliliyə, sadədən mürəkkəbə, yaxından uzağa, millilikdən ümumbəşəriyyə, adilikdən kamilliyə prinsipləri əsasında qurulur. [3, səh.3]. Uzun illər idi ki, ibtidai siniflərin fəaliyyəti uşaqlara, əsasən, ilkin təhsil vermək, onlarda ətraf mühit haqqında təsəvvür yaratmaqla kifayətlənirdi. Bir sıra pedaqoqlar bu məsələyə münasibətdə öz ideyalarını irəli sürmüş və fərqli fikirlər söyləmişlər. 1940–1960-cı illərdə M.A.Danilov, B.P.Yesipov, İ.Y.Lerner, M.N.Skatkinin elmi işlərində ibtidai siniflərdə təhsil və tərbiyənin mahiyyəti, xarakteri haqqında yeni yanaşma müəyyənləşdirildi. Bunun əsasında məktəbə gəldikləri ilk gündən uşaqları müəllimin avtoritar hakimiyyətindən azad etmək fikri dayanırdı. Bunun üçün, məktəblilərdə azad fikrin inkişafına, müstəqilliyə və yaradıcılığa diqqət etmək lazımdır.

Şagirdlər məktəbə gəldikləri ilk günlərdən onlarda mənəvi keyfiyyətlərin tərbiyəsi, şəxsiyyət kimi inkişafının istiqamətləri müəyyən olunmalıdır. Bu məqsədlə aparılan məqsədyönlü tərbiyənin rolu böyükdür.

Tərbiyə işinin həyata keçirilməsi, inkişafı üçün təlim, tərbiyə, təhsil haqqında verilmiş qərar və qətnamələrdə təhsilin qarşısında qoyulmuş müasir vəzifələr öz əksini tapmışdır. Verilmiş bu qərarlarda pedaqoji prosesdə texniki, ictimai, siyasi təhsil, təlim-tərbiyə əlaqələndirilir.

Y.A.Komenski yalnız nəyi öyrətmək və öyrənmək deyil, həm də necə öyrətməyin yollarını araşdırmışdır. Onun fikrincə, tədris materialları mərkəzləşmiş şəkildə verilməlidir. Hələ kiçik yaşlarından uşaqlara səliqə, doğruluq, insanlara məhəbbət təlqin edilməlidir. Kiçikyaşlı uşaqların tərbiyəsində valideynlərə kömək məqsədilə Y.A.Komenski “Ana qucağı məktəbi” adlı əsərini yazmış və bu əsərdə tərbiyə işinin məzmununu açıqlamışdır.

Tərbiyə anlayışına pedaqoq və psixoloqların, filosofların müxtəlif yanaşmaları olmuşdur. Bir çox tədqiqatçıların qənaətdə gəldikləri aşağıdakı ümumi cəhətləri göstərmək olar:

- tərbiyə olunanlara təsirin məqsədyönlülüüyü;
- uşaqlar tərəfindən müəyyən normaların mənimsənilməsi üçün şəraitin yaradılması;
- tərbiyə olunanlara təsirin sosial istiqaməti;
- insan tərəfindən sosial rolların kompleks mənimsənilməsi və s. [1, səh. 21].

Tərbiyə anlayışı pedaqoqların məqsədyönlü fəaliyyəti kimi başa düşülür. Bu fəaliyyət uşaqlarda müəyyən keyfiyyətlər sisteminin formalaşdırılmasını nəzərdə tutur.

Şagirdlərlə tərbiyə işi sinif, sinifdən xaric və həmçinin məktəbdən kənar fəaliyyət formalarında həyata keçirilir. O, eyni zamanda tərbiyə edənin müntəzəm təhsillənməsi ilə əlaqədardır. Tərbiyədə nümunə əsas şərtidir. Bu mənada tərbiyə edənin özündən yaxşı nümunə ola bilməz. Onun qüsursuz şəxsiyyət olması vacibdir.

M.Dobralyubovun fikrincə, müəllim o vaxt bədbəxt günə düşür ki, uşaqlar onun əxlaqi ləyaqətinə şübhə ilə yanaşırlar. Tərbiyə edənin özünün əməllərində bir uyarlıq, yaxınlıq, vəhdət olmalıdır ki, qarşı tərəf onun səmimiyyətinə inansın.

Platon qeyd etmişdir ki, yaxşı vətəndaş yetişdirmək üçün savaddan çox uşaqların əxlaqi baxımdan yetişmələrinin qayğısına qalmaq lazımdır. Təlimə o qədər diqqət yetiririk ki, bəzən tərbiyə məsələləri arxa plana keçir. Bu isə tərbiyəvi işə mənfi təsir göstərir. Tərbiyəsizliyi biliksizlikdən daha qəbahətli hesab etsək, heç də yanılmırıq. Tərbiyə insanın yalnız zəkasını deyil, davranışını, ünsiyyətini, münasibət tərzini formalaşdırır.

“Tərbiyə prosesi uşaqların sosiallaşmasına təkan verir. Uşaqların sosiallaşması hər bir pedaqoqun fəaliyyətinin strateji məqsədidir, çünki dərstdə əldə olunmuş biliklər insanın sosial cəhətdən yetişməsi üçün baza kimi qəbul edilə bilər. Uşağın sosiallaşmasına pedaqoqlarla valideynlərin ünsiyyətinin xarakteri də mühüm təsir göstərir. Bu planda pedaqoji vasitələrin düzgün seçilməsi əhəmiyyətlidir”. [1, səh.21].

İbtidai siniflərdə uşaqlara ilkin olaraq davranış qaydaları öyrədilir. Tərbiyə işinin istiqamətini düzgün müəyyənləşdirmək üçün hər bir uşağa fərdi yanaşılmalı, onun psixologiyası, ailə vəziyyəti nəzərə alınmalıdır. Məktəb uşaqlara bilik verməklə yanaşı, həm də tərbiyə prosesinin həyata keçirildiyi bir müəssisədir. Tərbiyəvi işin səmərəsi tərbiyə verənin əxlaqi saflığından, mənəvi bütövlüyündən çox asılıdır. Yaxşı əməllərlə nümunə olmaqla yanaşı, mənfi hallara qarşı biganə qalmamaq da çox önəmlidir. Tərbiyənin əsas obyektı olan uşaqlarda hər zaman küçə-də, məktəbdə və digər yerlərdə qarşılaşdıqları hadisələrə şübhə, sual və tərəddüdlər ola bilər. Oxuduqları kitablar da onların tərbiyəsinə təsir edən amillərdəndir. Ona görə də bu kitabların məzmununa, ideyasına diqqət yetirmək lazımdır. Yaxşı nəsil yetişdirmək istəyirsinizsə, uşaqların mütaliəsi üçün onların mənəviyyatını zənginləşdirəcək, pis əməllərdən uzaqlaşdıracaq kitablar seçilməlidir. Müəyyən dövrdən sonra uşaqların dost seçiminə, dəyər verdiyi keyfiyyətlərə diqqət yetirərək onların tərbiyəsində mənfi və ya müsbət cəhətləri təhlil etmək mümkündür. Tərbiyə yalnız şəxsiyyətin formalaşdırılması üçün deyil, həmçinin fərdiliyin inkişafı üçün şəraitin yaradılmasını da nəzərdə tutur. Tərbiyənin əsas vasitələrindən biri uşağın sosial şəxsiyyət kimi yetişməsinin müəyyənləşdirilməsidir.

Son dövrün global problemlərindən biri də valideynlərlə övladlar, başqa sözlə, əvvəlki nəsillə yeni nəsil arasında mövcud olan mədəni fərqlər və onların mənfi nəticələridir. Düzgün istiqamət seçərək aradan qaldırmaq olar. Bəzən maddi imkan zəif olan, sadə bir ailədə böyümüş uşaq ali məktəbə qəbul olunduqdan sonra özünü valideynlərindən üstün tutub, ata-ana ilə məsləhətləşməyi lazım bilmir. Uşaqların bir qismi orta məktəbdə oxuyarkən radikal fikirlərə, zərərli vərdişlərə yiyələnirlər. Onların mənfi davranışlarının kökündə düzgün qurulmayan tərbiyəvi işin, vaxtında verilməli faydalı nəsihətlərin olmaması durur. İbtidai siniflərdə şagirdlərlə aparılan tərbiyəvi işin, maarifləndirmənin istiqamətləri düzgün tətbiq edildikdə, bu bələlərdən qurtarmaq mümkündür. Beləliklə, böyüklərin düzgün təlim-tərbiyə vermələri, gözəl nümunə olmaları övladların parlaq gələcəyinin əsas şərtlərindəndir.

Pedaqoqlar doğru qeyd edirlər ki, uşağa aşılana ən mühüm vərdişlərdən biri də oxumaq və yazmaqdır. İnsan müəyyən bir məqsədə çatmaq üçün mütləq oxuyub-yazmağı öyrənməlidir. Təhsil bitkin bir sistem olmaqla, özündə təlim və tərbiyə qədər gələcək həyata hazırlıq yükü daşıyır. Müəllim hər bir şagirdi diqqətlə öyrənməli, tərbiyə işini onların fərdi xüsusiyyətləri əsasında qurmalıdır.

Tərbiyə ailədən gəlir, məktəbə qədər müəssisədə cilalanır, yenidən tədris prosesində zənginləşir, yaşlıların köməyi ilə ailədə, ünsiyyət prosesində davam etdirilir, ictimai mühitə öz təsirini göstərir. Burada məqsədə çatmağın yollarından biri tərbiyəçinin uşaqlara məhəbbətidir. Z.Əli-

yevanın qənaətinə görə, tərbiyə işində böyüməkdə olan nəslin formalaşdırılmasında mütəşəkkillik, məqsədyönlülük əsas prinsiplərindəndir. Tərbiyə olunanda həyata düzgün münasibət formalaşdırmaq, cəmiyyətin müəyyənləşdirdiyi əxlaq normaları və davranış qaydalarını aşılamaq əsasdır. Tərbiyə prosesinin nəticəsi isə hərtərəfli inkişaf etmiş cəmiyyətin tələblərinə uyğunlaşan insanlar formalaşdırmaqdan ibarətdir. Z.Əliyevanın fikrincə, təlim böyüməkdə olan nəsildə bilik, bacarıq, vərdislər formalaşdırmaqla onlara obyektiv aləmdə baş verən hadisələri dərk etdirir. Tərbiyəvi iş prosesində isə əqidə, rəftar, adət-ənənələri mənimsətməklə cəmiyyətin müəyyənləşdirdiyi əxlaq normaları, davranış qaydaları mənimsədilir. Bunun nəticəsində də insanlarda onları əhatə edən hər şeyə obyektiv münasibət formalaşır.

ədəbiyyat

1. Əliyev P., Əhmədov H. Təhsil müəssisələrində tərbiyə işinin təşkili. Bakı: "Təhsil", 2004.
2. Əliyeva Z. Pedaqogika. Bakı, 2004.
3. Qaralov Z. Tərbiyə . (II cild). Bakı, 2003.

HİKMƏT DƏNİZİ...

İki şey var ki, sonu görünməz: ağıl və bilik.

Hz.Əli (ə)

*Dünyada nə qədər kitab var belə,
Çalışıb, əlləşib gətirdim ələ.
Oxudum, oxudum, sonra da vardım,
Hər gizli xəzinədən bir dürr çıxardım.*

N. Gəncəvi

Elm sərkərdə, təcrübə isə onun əsgəridir.

L. da Vinçi

Yaxşı kitabı ilk dəfə oxuyanda bizə elə gəlir ki, yeni dost qazanmışıq. Həmin kitabı təkrar oxumaq isə köhnə dostu yenidən görmək deməkdir.

F.Volter

Kitab insan ruhunun müqəddəs yazısıdır.

M.Qorki

Kəşf etmək hamının gördüyünü görmək, lakin heç kəsin ağılına gəlməyəni düşünmək deməkdir.

A.R.Dyerdi

*Elmdir cümlə sənətin dəyəri,
Elmsiz sənətin nədir səməri?*

A. Səhhət